ධම්මප්‍රදීපිකාව.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො

සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

අප බුදුන් සාරසඞ්ඛ * කප්සුවහස්මතුයෙහි කුලුණුනුවණින් පුන් මහතවූසක් වැ දිව්කුරුබුදුන් හමුවැ අතට පත් නිවන් සසර සේ ඊයා සතුන් සඳහා විඳුනා සසරදුක් නිවක් සේ ගෙන භවදුර්ගයට වැද පැරුම් පුරා තුසිපුර පැමිණ දසදහස්ලෝදෑසි † දෙව්බඹුන්ගේ අයජමෙන් කිඹුල්වත්හි ඉපද වැඩිවිය පැමිණ මහභිනික්මන් කොට පැවිජි වැ මහාවීර්‍ය්‍ය කොට බොධිපර්‍ය්‍යඞ්කාරූඪ වැ මාරවිජය කොට සර්‍වඥපදප්‍රාප්ත වැ භූතස්ථානෙන් නැඟී පූර්වොත්තරදිශාභාගයෙහි වැඩසිට සප්තාහයක් අනිමිෂලොචනයුගලයෙන් පුදනලද ජය මහාබොධිය තතප්‍රභවවූ ඵලරුහමහාබොධිය තදවයවවූ ශාඛා මහාබොධිය යන තුන්මහාබොධීන්ගේ වංශයෙහි සහස්‍රරශ්මීන් විභක්ත පදයන් අතුරෙහි පරිකථානුකූල පද ගෙන වර්ණනා කරනුලැබේ.

1. **තස්ස** යනු චතුර්විධපදයන්කෙරෙහි නාමපදයි. එහි චතුර්විධ පද නම් කවරයත් ? නාමපදය ආඛ්‍යාතපදය උපසර්ගපදය නිපාතපදයි.

එහි 'නාමපද' නම් සර්‍වාර්ථයන් නමන්නෙන් නාමපද නම් වේ—එයින් කීහ.

“යත්ත්‍රිලිඞ්ගං ත්‍රිවචනං සප්තසු ච විභක්තිෂු
නමත්‍යපේත සර්වාර්ථංස්තන්නාම කවයො විදුඃ”යි.

ක්‍රියාවාචකපද 'ආඛ්‍යාත' නම් වේ—එයින් කීහ.

යත්ත්‍රිකාලං ත්‍රිපුරුෂං ක්‍රියාවාචි ත්‍රිකාරකම්
අත්‍රිලිඞ්ගං ත්‍රිවචනං තදාඛ්‍යාතං ප්‍රචක්ෂතෙ”යි.

---

* 'සාරාසඞ්ඛ්‍ය'. † 'ලෝධාහි'

ක්‍රියාද්‍යෝතකපද 'උපසර්ග' නම් වේ—එයින් කීහ.

“යස්මාදුපසෘජ්‍යන්තාන් පදස්‍යොපරි ගච්ඡති
ක්‍රියායොගවශාත්තස්මාදුපසර්ගා ඉති ස්මෘතාඃ”යි.

දක්වනලද පදයන්ගේ ආද්‍යන්තමධ්‍යයෙහි නිපතිතවූ විචිත්‍රාර්ථ පදයෝ 'නිපාත' නම් වෙත්—එයින් කීහ.

“යස්මාදාද්‍යන්තමධ්‍යෙෂු වාක්‍යප්‍රයොගවිශෙෂතඃ
නිපතන්ති විචිත්‍රාර්ථා නිපාතාස්තෙන සංඥිතාඃ”යි.

මේ චතුර්විධපදයන්ගේ ප්‍රයොග දක්වන්නට කීහ.

“පදං චතුර්විධං ප්‍රොක්තං නාමාඛ්‍යාතොපසර්ගජම්
නිපාතජඤ්ච ශබ්දඥෛරශ්වඃ බලවද්ධාවති”යි

මේය 'චතුර්විධපද' නම්.

---

2. **නිශිතෝනාව** යන තන්හි 'එව' යන නිපාතය “අයොග ව්‍යවච්ඡෙදකය, අන්‍යයොගව්‍යවච්ඡෙදකය, අත්‍යන්තායොගව්‍යවච්ඡෙදකය”යි ත්‍රිවිධ වූයේ අන්‍යයොගව්‍යවච්ඡෙදක වේ—එහි විශෙෂණයාකෙරෙන් පර කොට ප්‍රයොගකරනලද එවකාරය අයොගව්‍යවච්ඡෙදක වෙයි “චෛත්‍රො ධනුර්ධර එව” යන තන්හි සෙයින්—විශෙෂ්‍යයාකෙරෙන් පර කොට ප්‍රයොගකරනලද එවකාරය 'අන්‍යයොගව්‍යවච්ඡෙදක' වෙයි “පාර්ථ එව ධනුර්ධරඃ” යන තන්හි සෙයින්—ක්‍රියායෙන් පර කොට ප්‍රයොගකරනලද එවකාරය අත්‍යන්තායොගව්‍යවච්ඡෙදක වෙයි “නීලං සරොජම සත්‍යෙව” යන තන්හි සෙයින්—වාක්‍යයන් ව්‍යවච්ඡෙදඵල වන බැවින් නිපාතයා ප්‍රයොග නොකලද විවක්‍ෂාවශයෙන් ඔහුගේ අර්ථ ප්‍රතීත වේ මැයි.

එයින් කීහ ධර්මකීර්තිපාදයෝ.

“අයොගං යොගමපරෛරත්‍යන්තායොගමෙව ච
ව්‍යවච්ඡිනත්ති ධර්මස්‍ය නිපාතො ව්‍යතිරෙචකඃ.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍යාභ්‍යාං ක්‍රියයා ච සහොදිතඃ
විවක්‍ෂාතො 'ප්‍රයොගෙ 'පි තස්‍යාර්ථො 'යං ප්‍රතීයතෙ.

ව්‍යවච්ඡෙදඵලං වාක්‍යං යතශ්චෛත්‍රො ධනුර්ධරඃ
පාර්ථො ධනුර්ධරො නීලං සරොජමස්ති* වා යථා.

---

* “සරොජමිති” යන පාඨය මෙහි පූර්වොක්තිය හා නොගැලපේ.

ප්‍රතියොගව්‍යවච්ඡේදසන්ත්‍රාප්‍යපේක්‍ෂු ගම්‍යතෙ
තථා ප්‍රසිද්ධෙස්සාධර්ම්‍යව්‍යවච්ඡේද ත්‍රෙගමාඩචනෙ‍ඃ" යි.

---

3. **සමන්තා සබ්බඤ්ඤුතාං සඤ්ඤා** යනුයෙන් දක්වනලද බුදුහු අනන්තාපරිමාණගුණ ඇතියෝ. කෙසේයත්? බුදුහු රූපවිලාසයෙනුදු වචනවිලාසයෙනුදු ඥානවිලාසයෙනුදු අචින්ත්‍යයහ අවාච්‍යයහ අතුල්‍යයහ අවේද්‍යයෝයි—එව්හු අචින්ත්‍යවනබැවින් චින්තාවිෂයාතික්‍රාන්තයහ අවාච්‍යවනබැවින් වාගවිෂයාතික්‍රාන්තයහ අතුල්‍යවනබැවින් උපමාවිෂයාතික්‍රාන්තයහ අවේද්‍යවනබැවින් ඥානවිෂයාතික්‍රාන්තයහ. කපකුදු වූ දවස් තමන්සේම වූ බුදුකෙනකුනුදු කියත් නොගෙවෙන ගුණ ඇතියෝ—මහමුහුදු හෙළ්‍ සිදුහතුළුදු කලදු සැළදු තමතමා පමණින් දියගත්තා සේ ඒබුදු රජහුගේ ගුණමුහුදට වන් පසේබුදුහුදු බුදුසව්වෝද තමතමන්ගේ නුවණපමණින් ගන්ති ගුණපමණින් ගන්නට නොනිස්සෝ.

"ගඞ්ගාය වාලුකා ඛීයෙ උදකං ඛීයෙ මහණ්ණවෙ
මහියා මත්තිකා ඛීයෙ ලඛෙඛත මම බුඩියා"යි—

ඥානගර්ජනා කරන්නට සමර්ථවූ ධම්සෙනෙවි සැරියුත්මහතෙරුන් වැනි මහාපුරුෂයනටත් අවිෂයවූ බුදුගුණ පුහුදුන් වැ කියම් හයි සිතනු මදුරුදළින් විදුරුගිරි විදුනාක් පිනහැඹිළිදළින් මහ පොළොව උකුල්දෙනුවක් වැනිබැවින් තමහට අවිෂය වතුදු ප්‍රසාදපරවශ වැ ප්‍රවචන වහල් කොට ශ්‍රද්ධාබුද්ධිසම්පන්නජනයන් සඳහා කතිපයගුණයෙක් දක්වනුලැබේ.

බුදුන්ගේ ගුණයෙහි පුහුදුනන් හාද සව්පසේබුදුන් හාද සාධාරණගුණයෝ ඇත්මය අසාධාරණගුණයෝ ඇත්මැයි. එහි සෙසු* තිරිසනුන් හා සාධාරණ තෘණ තබල ගඳැත්කුස දිරුණ සිව්දෑ ගඳ වනසෙයින් පුහුදුන්ආදීන් හා සාධාරණවූ රූපශොභාද ධනනාශි ඥදිගුණයෝද බුදුසතන්හිලා අසාධාරණ වෙති, නොරන්බ්ජනෙහි නොසිටුනා සිංහතෙල්සෙයින් දශබලචතුවෛශාරද්‍යාදි අසාධාරණගුණයෝ වූකල නොබුදුසතන්හි ලා නොසිටිත්.

ඔවුන්ගේ '**රූපවිලාස**' නම් කවරයත්? ද්වාත්‍රිංශන්මහාපුරුෂලක්‍ෂණයෙන්හා අශීති අනුව්‍යඤ්ජනයෙන් ප්‍රජ්වලිත රූපශොභායි.

එහි 'ද්වාත්‍රිංශන්මහාපුරුෂලක්‍ෂණ' නම් කවරයත්?.

වදාළේ මැනො බුදුන්විසින්.

"සුප්පතිට්ඨිතපාදූ—හෙට්ඨාපාදතලෙසු චක්කානි ජාතානි සහස්සාරානි සනෙමිකානි සනාභිකානි සබ්බාකාරපරිපූරානි—ආයත

---

* 'තෙසු'

පණ්හි — දීඝඞ්ගුලි — මුදුතලුනහත්ථපාදො — ජාලහත්ථපාදො — උස්සංඛපාදො — එණිජඞ්ඝො — ඨිතකො අනොණමන්තො උභොහි පාණිතලෙහි ජණ්ණුකානි පරිමසති පරිමජ්ජති — කොසොහිතවත්ථගුය්හො — සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිභත්තචො — සුඛුමච්ඡවි සුඛුමත්තා ඡවියා රජොජල්ලං කායෙ න උපලිම්පති — එකෙකලොමො එකෙකානි ලොමානි ලොමකූපෙසු ජාතානි — උද්ධග්ගලොමො උද්ධග්ගානි ලොමානි ජාතානි නීලානි අඤ්ජනවණ්ණානි කුණ්ඩලාවත්තානි පදක්ඛිණාවත්තකජාතානි — බ්‍රහ්මුජ්ජුගත්තො — සත්තුස්සදො — සීහපුබ්බද්ධකායො — චිතන්තරංසො — නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො යාවතක්වස්ස කායො තාවතක්වස්ස ව්‍යාමො යාවතක්වස්ස ව්‍යාමො තාවතක්වස්ස කායො — සමවට්ටක්ඛන්ධො — රසග්ගසග්ගී — සීහහනු — චත්තාලීසදන්තො — සමදන්තො — අවිරලදන්තො — සුසුක්කදාඨො — පහූතජිව්හො — බ්‍රහ්මස්සරො කරවීකභාණී — අභිනීලනෙත්තො — ගොපඛුමො — උණ්ණා භමුකන්තරෙ ජාතා ඔදාතා මුදුතූලසන්නිභා — උණ්හීසසීසො" ති.

මෙහි සුප්පතිට්ඨිතපාදො යන තන්හි සුප්‍රතිෂ්ඨිතපාදතා නම් කවරයත්? අනුන්පතුල් බිම ඔබනකලැ අග්‍රපාදතලය හෝ පාර්ෂ්ණිය හෝ පාර්ශ්වය හෝ පෙරට වැ භූමිස්පර්ශ කෙරෙයි පාදතල මධ්‍යයෙහි ඡිද්‍ර හෝ වෙයි පත්ල නගනකලද අග්‍රපාදතලාදීන් කෙරෙන් අන්‍යතරස්ථානයෙක් පෙරට වැ නැගෙයි. මොවුන් පතුල් වූකල ස්වර්ණපාදුකා සෙයින් එක පැහැර භූමිස්පර්ශ කෙරෙයි එක පැහැර නැගේ — ඉදින් අනෙකශතපෞරුෂ නරකප්‍රපාතයෙහි ඇත්මෙමියි පය එසවූ එළවූයේ වීනම් එම විගස වළතැන් භස්ත්‍රාසෙයින් පිරෙයි ගොඩතැන් භෙරීතලසෙයින් සම වේ — දූර ඇත්මෙමියි පය නැඟූයේ වීනම් ප්‍රාතිහාර්‍ය්‍යාවසානයෙහි සෙයින් මෙරුප්‍රමාණ පර්වතයෙකුදු හුනාපී වෙයගබඩක සෙයින් නැමී පාදසමීපයට උප ගත වේ.

එයින් කීහ.

"නින්නං ඨානං උණ්ණමති ගච්ඡන්තෙ ලොකනායකෙ
උණ්ණතඤ්ච සමං හොති පථවී ච අචෙතනා.
පාසාණා සක්ඛරා චෙව කථලා ඛාණුකණ්ටකා
සබ්බෙ මග්ගා විවජ්ජන්ති ගච්ඡන්තෙ ලොකනායකෙ.
ගච්ඡතො බුද්ධසෙට්ඨස්ස හෙට්ඨාපාදතලං මුදු
සමං සම්ඵුසතෙ භූමිං රජසා නුපලිම්පති.
නාගවික්කන්තචාරො සො ගමනෙ සොභතෙ ජිනො
චාරුං ගච්ඡති ලොකග්ගො හාසයන්තො සදෙවකෙ"ති.

මෙසෙයින් සුප්‍රතිෂ්ඨිතවූ පාදතලද්වය ඇතිවනබැවින් 'සුප්‍රතිෂ්ඨිත පාද" නම් වෙත් බුදුහු.

හෙට්ඨාපාදතලෙසු චක්කානි ජාතානි යන තන්හි චක්‍රයෝ නම් කවරහයත් ? බුදුන් දෙපත්ලෙහි දෙචක්‍රයෙක් විය. එකි එකී චක්‍රයෙහි දහස් දහස් දැව් විය නෙම්දු විය නාභිදු වී- ඒ චක්‍රයෙහි පාදතලමධ්‍යයට වැ නාභි පැනෙයි නාභි වටා සිටි වටරෙබා පැනෙයි නාභිමුඛ වටාසිටි වට පැනෙයි ඡිද්‍රමුඛ පැනෙයි දැව් පැනෙයි දැව්හෙහි වටරෙබා පැනෙයි නෙම් පැනෙයි නෙම්මණී පැනෙයි. ඒ වටා ස්වස්තිකය, ශ්‍රීවත්සය, නන්ද්‍යාවර්තය, සෞවස්තිකය, අවතංසකය, වර්ධමානකය, භද්‍රපීඨය, ප්‍රාසාදය, තොරණය, ශ්වෙතච්ඡත්‍රය, ඛඩ්ගය, තාලවෘන්තය, මයූරහස්තය, චාමරය, උෂ්ණීෂය, මණිය, සුමනාදාමය, නීලොත්පලය, රක්තොත්පලය. රක්තපද්මය, ශ්වෙත පද්මය, පූර්ණකලසය, පූර්ණපාත්‍රය, සමුද්‍රය, චක්‍රවාලපර්වතය, හිමවත්පර්වතය, මෙරුපර්වතය, සූර්‍ය්‍යමණ්ඩලය, චන්ද්‍රමණ්ඩලය, සපරිවාර සතර මහාද්වීපය, සපරිෂත්සප්තරත්නචක්‍රවර්තිය, දක්ෂිණාවර්ත ශ්වෙතශඞ්ඛය, ස්වර්ණමත්ස්‍යයුගලය, චක්‍රායුධය, සප්ත මහාගඞ්ගාය, සප්තමහාශෛලය, සප්තමහාහ්‍රදය, සුපර්ණරාජය, ශිශුමාරය, ධ්වජය, පතාකාය, ස්වර්ණශිවිකාය, ස්වර්ණවාලව්‍යජනය, කෛලාසපර්වතය, සිංහරාජය, ව්‍යාඝ්‍රරාජය, වලාහක අශ්වරාජය, උපොෂථහස්තිරාජය, වාසුකිනාගරාජය, හංසරාජය, වෘෂභරාජය, ඓරාවණහස්තිරාජය, ස්වර්ණමකරය, චතුර්මුඛ ස්වර්ණනෞකාය, සවත්සකධෙනුය, කිම්පුරුෂය, කින්නරිය, කුරවීකය, මයූරරාජය, ක්‍රෞඤ්චරාජය, චක්‍රවාකරාජය, ජීවඤ්ජීවකරාජය, ෂඩ්විධ දිව්‍යලොකය, ෂොඩශවිධ බ්‍රහ්මලොකය යන මෙතෙක් මඞ්ගලලක්ෂණයෝ පැනෙත්.

මෙසෙයින් බුදුන් දෙපත්ලෙහි දහස්දහස් දැව් ඇති නිම්නැබ සියෝ මිඟුල්ලකුණුපිරිවරලද දෙචක්‍රලක්ෂණයෝ "චක්‍ර" නම් වෙත්.

ආයතපණ්හි යන තන්හි ආයතවූ පාෂ්ණි නම් කවරයත් ? පිරිහුන් දික්විළුම්, සෙස්සන් අක්පතුල් දික් වෙයි විළුම් මුදුනෙහි සිහින්කතුල් වෙයි විළුම් සැසපීවාක් වැනි වෙයි. බුදුනට වූකල එසේ නොවෙයි, බුදුන් පණ්ලෙහි සතරභාගයෙන් දෙභාගයෙක් අක් පතුල් වෙයි තුන්වනි භාගයෙහි ජඞ්ඝා ප්‍රතිෂ්ඨිත වෙයි සතරවන භාගයෙහි හිදිඅඟින් වටා තුබූවාක් වැනි රක්තකම්බලගෙණ්ඩුකයක්